

AQSHNING VETNAMDAGI HARBIY VA SIYOSIY EKSPANSIYASI (1950-1975)

Qurbonov Omatillo Asqarali o`g`li
Andijon davlat universiteti magistranti

Annotatsiya: AQSh va Vetnam o`rtasidagi urush 14 yil – 1961 dan 1975 yilgacha davom etgan. Bu urush Qo`shma Shtatlar tarixidagi eng qora nuqtalardan biri, Vetnamda esa fojiali davr sanaladi. Bir tomon Vetnamning mustaqilligi uchun, ikkinchi tomon ushbu mamlakatni birlashtirish uchun kurashgan. Manbalardada qayd etilishicha, mazkur urushda AQSh 6 727 084 tonna bomba ishlatgan (qiyos uchun: Ikkinchi jahon urushida Germaniyaga 2 700 000 tonna bomba tashlangan).

Kalit so`zlar: Vetnam, AQSH, urush, tarix, mustaqillik, bomba, qurol-aslaha.

Аннотация: Война между США и Вьетнамом длилась 14 лет, с 1961 по 1975 год. Эта война — одна из самых мрачных в истории США и одна из самых трагических во Вьетнаме. Одна сторона боролась за независимость Вьетнама, а другая — за объединение этой страны. По данным источников, США в этой войне использовали 6 727 084 тонны бомб (для сравнения: на Германию во время Второй мировой войны было сброшено 2 700 000 тонн бомб).

Ключевые слова: Вьетнам, США, война, история, независимость, бомба, оружие.

Annotation: The war between the United States and Vietnam lasted 14 years, from 1961 to 1975. The war is one of the darkest in U.S. history, and one of the most tragic in Vietnam. One side fought for Vietnam's independence and the other side fought for the unification of this country. According to sources, the United States used 6,727,084 tons of bombs in this war (for comparison: 2,700,000 tons of bombs were dropped on Germany during World War II).

Keywords: Vietnam, USA, war, history, independence, bomb, weapons.

KIRISH

Ikkinchi jahon urushidan keyin SSSR va AQSh dunyoning ikkita eng qudratli davlati bo`lib qoladi. Urush tugagach g`olib sifatida SSSRning obro`si nihoyatda oshib ketadi va bu ittifoqqa dunyoda sotsializm g`oyasini kengroq yoyishga yordam beradi. O`z o`rnida AQSh ham qarab turmaydi va beg`araz yordam, imtiyozli qarz berish evaziga do`st orttiradi.

Ikki bir-biriga teskari g`oyadan birini qabul qilish qiyin bo`lgan mamlakatlarda AQSh va SSSR pachakilashib o`tirmay butun boshli davlatni ikkiga bo`lib bo`lib olishardi. Masalan, Koreya yarimoroli va Germaniyada shunday bo`lgandi.

Germaniyada GFR AQSh va G`arb dunyosining, GDR esa SSSR ta'sir doirasiga tushgan bo`lsa, Koreya yarimorolida Janubiy Koreya G`arb bilan, Koreya Xalq Demokratik Respublikasi (Shimoliy Koreya) esa sotsializm yo`lidan ketadi. Kunlarning birida navbat Vetnamga keladi.

Vetnamni Ikkinchi jahon urushi vaqtida Yaponiya bosib olgan, ungacha esa Janubiy-sharqiy Osiyodagi ushbu mamlakat Fransiya mustamlakasi edi. Yaponiya Vetnamni bosib olgach, nguyenlar sulolasining so`nggi imperatori Bao Day-de mamlakatning «qo`g`irchoq rahbari» etib tayinlanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

1945 yil 13 avgustida yaponlar Vetnamdan quviladi. Kommunistik partiya rahnamosi Xo Shi Min vaqtinchalik davlat rahbari etib saylanadi.

Mamlakatda boshlangan inqilob natijasida bosqinchilar quviladi, Bao Day-dening hukmronligi tugatiladi. 1945 yil 2 sentyabrida Xo Shi Min 500 ming namoyishchi oldida mustaqillik deklaratsiyasi va Vetnam

Demokratik Respublikasi tuzilganini e'lon qiladi. 1946 yilda VDR Milliy yig'ini tomonidan mamlakat konstitutsiyasi qabul qilinadi¹.

1946 yil Vetnam shimolini AQSh ko'magiga tayanadigan xitoylik sarkarda Chan Kayshi, janubini esa VDRni tan olmagan Britaniya qo'shinlari egallab oladi. Bu tomonda Fransiya ham o'zining sobiq mustamlakasi Vetnamdan umidini uzmagandi. Ana shunday holatda chorasiz qolgan Xo Shi Min Fransiya bilan kelishuvga erishadi. Ushbu kelishuvga ko'ra, Vetnam mustaqillikdan voz kechadi va unga Fransiya tarkibida kengaytirilgan muxtoriyat beriladi.

O'sha paytda bu kelishuv amalga oshmaydi va urushdan qochishning iloji bo'lmay qoladi. Xo Shi Min fransuzlar bilan kelishuvga erishgan bo'lsa-da, Vetnamda Fransiya qarshi ko'plab guruhlarni birlashtirgan «Vetnam milliy ittifoqi» ham tuzilgan edi.

1961 yil Janubiy Vetnamga AQSh qurolli kuchlariga tegishli ikkita vertolyot rotasi kiritiladi. Shundan so'ng Janubiy Vetnam armiyasiga harbiy ta'lim berish uchun AQShdan ko'plab harbiy mutaxassislar yuboriladi.

O'sha paytda Kennedi administratsiyasi Janubiy Vetnamdagi ittifoqchilarni «kommunistlar agressiyasidan saqlab qolish uchun» AQSh barcha choralarni ko'rishi haqida bayonot beradi. Shu tariqa, butun dunyo AQShning Vetnamdagi harbiy harakatlarda ishtirok etayotganidan xabar topadi.

1963 yilda AQSh hukumati Janubiy Vetnamda Zemga qarshi davlat to'ntarishiga hozirlik ko'rilyotgani haqida xabar topadi va to'ntarish tashkilotchilari bilan aloqa bog'laydi².

Oradan biroz vaqt o'tib, to'ntarish sodir etiladi va Ngo Din Zem qo'lga olinib, ertasi kuni akasi bilan birga qatl etiladi. Zemning o'rniga kelgan harbiy xunta siyosiy tarafdin juda kuchsiz ekani va mamlakatni boshqara olmasligi ma'lum bo'ladi. Buning natijasida partizanlar yanada ko'proq hududlarni o'z nazoratiga olishadi. AQSh Janubiy Vetnam armiyasiga yordam tariqasida tobora ko'proq harbiylarini kiritib boshlaydi.

Janubiy Vetnamni qo'lga kiritib, mamlakatni yaxlit kommunistik davlatga aylantirishni reja qilgan shimolliklar ham qarab turishmaydi va 1964 yil janubga 24 minglik qo'shin kiritiladi. O'sha yili Tonkin ko'rfazida AQSh esminetsi bilan Shimoliy Vetnamga tegishli katerlar o'rtasida to'qnashuv bo'lib o'tadi. Qiruvchi samolyotlar yordamga kelgach, esminets katerlarni chekinishga majbur qiladi.

Bu orada 1964 yil noyabrda Lindon Jonson AQShning 36-prezidenti etib saylanadi (1963 yil Jon Kennedi o'ldirilgandi). AQSh Kongressi yangi saylanadigan prezidentga lozim bo'lganda Janubiy-sharqiy Osiyoda harbiy kuch ishlatish huquqini beradi.

1965 yildan 1969 yilgacha AQSh harbiylari Janubiy Vetnamdagi partizan guruhleri va Shimoliy Vetnam qo'shinlariga qarshi ko'plab harbiy amaliyotlarda qatnashadi. Ularning aksariyati muvaffaqiyatsiz tugaydi.

1972 yil 30 mart kuni Shimoliy Vetnam janubda 125 minglik armiya bilan keng qamrovli harbiy harakatlarni boshlaydi. Janubiy Vetnam armiyasi AQSh harbiy aviatsiyasi yordamida bu hujumni bartaraf etadi. Aynan ana shu yirik harbiy amaliyotdagi muvaffaqiyatsizlik Shimoliy Vetnam rahbariyatiga AQSh taklif etgan tinchlik sulhi uchun muzokaralar boshlashga turtki bo'ladi.

Janubiy Vetnam tomoni bu urushda 250 ming nafar harbiy yo'qotadi. 1 million nafar harbiy yarador bo'ladi. Shimoliy Vetnam va uni qo'llagan janublik partizan guruhlardan bu urushda 1 million nafardan ortiq harbiy halok bo'ladi, tinch aholi vakillaridan esa jami 2 million nafar odam qurbon bo'lgan.

Vetnam urushida AQShning 2,6 million nafar harbiyci ishtirok etib, ulardan 60 ming nafari halok bo'ladi. Halok bo'lgan harbiylarning 64 foizi 21 yoshgacha bo'lgan yigitlar edi. Shuningdek, mazkur urushda 303 ming nafar harbiy yarador bo'lgan.

1953 yildan 1975 yilgacha AQSh Vetnamdagi harbiy harakatlarda umumiy hisobda 168 milliard dollar mablag' sarflagan. Yana bir manbaga ko'ra, AQSh bu urushda 352 milliard dollar pul sarflagan, 9 ming samolyot va vertolyotlaridan ayrilgan.

XULOSA VA MUNOZARA

Urush oqibatida 58 ming amerikalik halok bo'ldi, 303 ming nafari yaralandi. Janubiy Vetnamda halok bo'lganlar soni taxminan 250 ming, yaralanganlar soni 1 million atrofida. 1995 yili Vetnam hukumati bu urushda 1,1 million Shimoliy Vetnam harbiylari halok bo'lganini ma'lum qildi, mamlakatning har ikki qismida 2 million tinch aholining qoni to'kilgan.

¹ Millet A., tahrir. Vetnam urushining qisqacha tarixi. – Blumington. 1978 yil.

² Momyer V. Uchta urushda havo kuchlari (Ikkinchi jahon urushi, Koreya, Vetnam). – Yuv. 1978 yil.

ADABIYOTLAR RO`YXATI

1. Millet A., tahrir. Vetnam urushining qisqacha tarixi. – Blumington. 1978 yil.
2. Mishel S. Vetnam, La guerre chimique et dieloque. – B. 1967 yil.
3. Momyer V. Uchta urushda havo kuchlari (Ikkinchi jahon urushi, Koreya, Vetnam). – Yuv. 1978 yil.
4. Pike D. Urush, Tinchlik va Vetkong. – Kembrij. 1969 yil.
5. Porter G. Tinchlik rad etildi: Qo`shma Shtatlar, Vetnam va Parij kelishuvlari. – Blumington. 1975 yil.